

Dr hab. inż. arch. Grażyna Kodym-Kozaczko
Wydział Architektury Politechniki Poznańskiej
ul. J. Rychlewskiego 2, 61-131 Poznań
e-mail: grazyna.kodym-kozaczko@put.poznan.pl

Poznań, 27. 10. 2020

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr inż. arch. Jacka Kamińskiego
pt: Dwudziestowieczne plany urbanistyczne Rybnika i ich realizacje**

Podstawa opracowania

- Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz. U. z 2012 poz. 572
- Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki Dz. U. 2003, nr 65 poz. 595. z późniejszymi zmianami.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 września 2016 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora, Dz.U. 2016, Poz. 1586.
- Zlecenie Przewodniczącego Rady Dyscypliny Architektura i Urbanistyka Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej dr hab. inż. arch. Krzysztofa Rostańskiego, prof. PŚ, z dnia 13. 07. 2020 roku.
- Rozprawa doktorska: Jacek Kamiński, ***Dwudziestowieczne plany urbanistyczne Rybnika i ich realizacje.***

Praca doktorska zatytułowana „Dwudziestowieczne plany urbanistyczne Rybnika i ich realizacje” autorstwa Pana mgr inż. arch. Jacka Kamińskiego została opracowana na Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej w Gliwicach, pod kierunkiem dr hab. inż. arch. Magdaleny Żmudzińskiej-Nowak, prof. PŚ.

Doniosłość i uwarunkowania tematyki podjętej w pracy doktorskiej

Problematyka rozwoju przestrzennego miasta, przedstawionej w oparciu o analizę planów urbanistycznych mu dedykowanych, skonfrontowanych ze skutkami realizacyjnymi planowania prześlędzonych w szerszych ramach czasowych XX wieku jest jednym z trudniejszych zagadnień badawczych występujących w dyscyplinie Architektura i Urbanistyka. Pośrednio świadczy o tym niewielka ilość podobnych opracowań naukowych. Większość prac poświęconych planowaniu i rozwojowi przestrzennemu miast dotyczy dużych ośrodków i skupia się na zwartym okresie artystyczno-historycznym. Ramy czasowe wyznacza I wojna światowa, okres międzywojenny, okupacja hitlerowska, odbudowa zabytkowych dzielnic po II wojnie światowej, okres realizmu socjalistycznego. Problematyka planowania przekształceń przestrzeni miast w okresie PRL po 1956 roku jest zagadnieniem rzadko poruszonym.

Badania rozwoju przestrzennego wymagają analiz w bardzo szerokim kontekście problemów historycznych, politycznych, ekonomicznych, artystycznych, wynikających z rozległego spektrum problematyki planowania przestrzennego, z uwzględnieniem specyfiki miejscowego środowiska społecznego oraz twórczego. Wyzwaniem dla kompetencji badacza jest konieczność przeprowadzenia analiz ujmujących miasto jako wielofunkcyjną,

trójwymiarową strukturę przestrzenną, ewoluującą pod wpływem różnych czynników. Kolejny aspekt przekrojowych badań rozwoju przestrzennego w planowaniu urbanistycznych powinna stanowić analiza propagacji, adaptacji i reinterpretacji oraz realizacji idei planistycznych w kolejnych koncepcjach rozwoju miasta, modelowanych przez wielokrotnie zmieniające się w ciągu XX wieku, przeciwstawne formacje polityczne, ideowe i artystyczne oraz postępujące za tym przekształcenia się ram organizacyjnych i prawnych planowania przestrzennego miast.

Dodatkowym utrudnieniem, występującym także w przypadku Rybnika jest rozproszenie dokumentów planistycznych oraz utrata opracowań archiwalnych w wyniku wydarzeń politycznych oraz przekształceń instytucjonalnych. Częstokroć jedynym śladem po prowadzonych pracach są artykuły w prasie codziennej lub wspomnienia. Konieczne staje się przebadanie ogromnych zasobów o różnym charakterze.

Naukowe opracowanie rozwoju przestrzennego miasta ma wielkie znaczenie dla usystematyzowania wiedzy o historii urbanistyki danego ośrodka. Jednocześnie takie studium przypadku może razem z innymi opracowaniami poświęconymi „przeciętnym” miejscowościom stanowić ważny czynnik weryfikacji dotychczasowej wiedzy dotyczącej historii planowania urbanistycznego na ziemiach Polski opartej głównie na badaniach ośrodków „stołecznych”.

Pan Jacek Kamiński zmierzył się z wyżej zakreślonym, szerokim zakresem problematyki. Mimo tych rozległych ram przedstawiona dysertacja doktorska realizuje wszystkie przedstawione powyżej postulaty, choć niektóre z nich z pewnymi zastrzeżeniami.

Analiza merytoryczna pracy

Dysertacja doktorska składa się z obszernego, liczącego 452 strony tomu, zawierającego tekst opracowania, z reprodukcjami planów urbanistycznych, a także materiały archiwalne pisane, ikonograficzne, schematy, tabele itp. Zasadniczy tekst pracy liczy 309? stron, pozostałą część zajmuje aneks mieszczący różnorodne materiały uzupełniające. Konstrukcja części badawczej pracy jest klarowna i składa z rozdziałów: „Wstęp”, „Stan wiedzy i definiowanie pojęć”, „Badania wstępne”, rdzenia pracy zatytułowanego „Badania szczegółowe” opartego na analizie kolejnych planów urbanistycznych oraz rozdziału podsumowującego zawierającego dyskusję wyników badań z wnioskami końcowymi. Część naukową kończą: bibliografia, spis ilustracji z ich źródłami, spis nazw ulic oraz streszczenie. W sekcji uzupełniającej „Aneks” Autor zgromadził materiały uzupełniające o bardzo różnorodnym charakterze: teksty źródłowe, dokumenty i akty prawne, artykuły z czasopism fachowych oraz prasy codziennej, teksty planów, opisy i dokumentację zespołów oraz obiektów architektonicznych, a także wybrane sylwetki twórców i informacje o instytucjach zajmujących się sporządzaniem planów Rybnika.

Poważnym utrudnieniem percepcji opracowania jest jakość reprodukcji planów urbanistycznych (w wersji drukowanej oraz elektronicznej), uniemożliwiająca bardziej wnikliwą ich analizę.

Rozdział „Wprowadzenie” zawiera charakterystykę problematyki i przedmiotu pracy, temat pracy i jego uzasadnienie, problem naukowy oraz zagadnienia i pytania badawcze, cel pracy, zakres badań. We wstępie Autor omawia charakter podjętych badań archiwalnych, ikonograficznych i kartograficznych związanych z problematyką rozwoju przestrzennego i architektonicznego Rybnika, wykazując w tej dziedzinie rzetelność badawczą.

Przedmiot pracy stanowią zestawione w porządku chronologicznych plany urbanistyczne Rybnika, o bardzo różnym zakresie i stopniu zachowania.

Cel dysertacji został określony jako: **uporządkowanie i poszerzenie wiedzy z zakresu historii rozwoju przestrzennego miasta, poszerzenie wiedzy z zakresu powstawania planów rozwoju przestrzennego miasta, analiza i porównanie planów urbanistycznych z rzeczywistością [jego] rozwoju, [a także] zbadanie możliwości ich wykorzystania we współczesnych działaniach planistycznych, projektowych i konserwatorskich.** Autor wskazuje także pomocnicze zadania badawcze, wśród nich na pierwszym miejscu analizę uwarunkowań procesów planistycznych (politycznych, prawnych, przestrzennych). Kolejne pomocnicze pytania badawcze obejmują problematykę uwzględniania w sporządzanych dla Rybnika planach historycznych uwarunkowań przestrzennych, kontynuacji lub zerwania linii rozwojowej miasta oraz wpływu planowania urbanistycznego na jego strukturę przestrzenną. Autor definiuje w nim ramy czasowe opracowania, między rokiem 1904, czyli datą powstania pierwszego, w tym wypadku inżynierskiego opracowania planistycznego fragmentu Rybnika a 1989 rokiem. Tę drugą datę można uznać za dyskusyjną, w odniesieniu do tytułu pracy mówiącego o dwudziestowiecznych planach urbanistycznych Rybnika. Eliminuje ona „Miejscowy Plan Ogólnego Zagospodarowania Przestrzennego Rybnika” uchwalony w 1993 roku, na podstawie prawodawstwa pochodzącego sprzed okresu transformacji ustrojowej.

W dalszej części rozdziału wstępnego syntetycznie omówione zostały metody badawcze, które określono jako historyczno-interpretacyjne oraz porównawcze. W sekcji wstępu pt. „Stan wiedzy i definiowanie pojęć” Autor wnikliwie przedstawił stan wiedzy dotyczący problematyki historycznej, urbanistycznej i architektonicznej związanej z Rybnikiem lub jego najbliższym regionem. Natomiast cztery publikacje dotyczące „rozwoju myśli i doktryn urbanistycznych, odnoszących się głównie do 1 połowy XX wieku” (s. 12), są jedynie wzmiankowane w porządku alfabetycznym nazwisk autorów, a zaledwie dwie z nich powstały w ostatnich 30 latach.

W podrozdziale wstępu „Zdefiniowanie pojęć...” Doktorant wymienia wybrane pojęcia planistyczne i architektoniczne, krótko je objaśniając. Zapewne przydałby się bardziej dokładny opis takich terminów jak plan regulacyjny, strefowy, ogólny, szczegółowy z określeniem momentu ich wprowadzenia do praktyki planistycznej przynajmniej na ziemiach Polski. Dzięki temu w badawczej części pracy w sposób bardziej dobitny zostałyby uwzględniony w analizach poszczególnych planów problem ich profesjonalnego zaawansowania.

Podrozdział wstępu „Rozpoznanie stanu i dostępności materiałów źródłowych... daje świadectwo trudnościom z kompletowaniem dokumentacji umożliwiającej przeprowadzenie w miarę pełnych badań rozwoju przestrzennego Rybnika w kontekście jego planów urbanistycznych, wynikającym z rozproszenia i utraty materiałów archiwalnych oraz fragmentaryczności opracowań naukowych.

Rozdział III: „Badania wstępne ogólne” przedstawia uwarunkowania geograficzno-kartograficzne, historyczne i przestrzenne (urbanistyczne i budowlane), a także warstwę symboliczno-znaczeniową miasta do 1904 roku, czyli momentu powstania pierwszego inżynierskiego planu rozbudowy Rybnika.

Rozdział IV zatytułowany: Badania szczegółowe jest najobszerniejszy i kluczowy dla dysertacji. Poświęcony został opisowi i analizie kolejnych planów urbanistycznych oraz ich wpływowi na kompleksowo pojętą przestrzeń miasta. Zgodnie ze wstępnymi założeniami podzielony został na podrozdziały w układzie chronologicznym, zdefiniowanym przez kolejne epoki historyczno-polityczne w dziejach Rybnika, czyli okres przynależności do Królestwa

Prus i Cesarstwa Niemieckiego, II Rzeczypospolitej i autonomii Województwa Śląskiego, okres okupacji hitlerowskiej z wcieleniem do III Rzeszy i na koniec okres Polski Ludowej.

Każdy z podrozdziałów chronologicznych rozpoczyna analiza uwarunkowań politycznych i prawnych rozwoju przestrzennego. Dokumenty prawne przeważnie są tylko wymienione, natomiast nieliczne z nich zostały omówione z odniesieniem do kontekstu Rybnika (bardziej szczegółowe uwagi w dalszej części recenzji). W kolejnym podrozdziale Autor omawia rysunki i zapisy planistyczne danego opracowania urbanistycznego lub zachowane jego fragmenty. Następnie przedstawia rozwój przestrzenny miasta po opracowaniu dokumentu, dalej rozwój architektury oraz warstwy symboliczno-znaczeniowej obrazu miasta. W zależności od okoliczności omawiane są także inne zagadnienia związane ze specyfiką danego okresu rozpoczętego powstaniem kolejnego planu (np. infrastruktura, zielenie, zespoły architektoniczne, itp.). Na końcu działu poświęconego danemu planowi przedstawione są wnioski.

Każdy z omawianych okresów wyposażony w schematyczną mapę zasięgu danego opracowania na tle współczesnych granic miasta i jego dzielnic oraz schemat komunikacji i jego zabudowy w roku powstania danego planu. Nakładki z kalki z nazwami ulic mają ułatwić mniej zorientowanemu w topografii miasta czytelnikowi śledzenie treści. Obszerne podrozdziały tej części dysertacji poświęcone są udokumentowaniu wszystkich ingerencji w zastanej przestrzeni miasta. Przestrzenną strukturę Rybnika Doktorant rozumie szeroko: poczynając od rozbudowy sieci ulic, infrastruktury komunalnej, komunikacyjnej, skwerów i parków, budowli użyteczności publicznej i usługowych, domów i osiedli mieszkaniowych, obiektów i zespołów przemysłowych, na małej architekturze i detalu architektonicznym kończąc. Dzięki temu dokumentacja ma odpowiedni, wystarczająco rozległy zakres. Badania Pana Jacka Kamińskiego ujawniają liczne białe plamy w zbiorze dokumentów planistycznych miasta, w postaci zaginionych opisów czy nawet samych opracowań [jak choćby planu regulacyjnego z 2 połowy lat 30., planów z okresu realizmu socjalistycznego (ss. 123, 175)]. Równocześnie, dzięki pieczołowitości Doktoranta zostały przedstawione opracowania bardzo interesujące z punktu widzenia historii planowania przestrzennego: plan autorstwa H. Grossa z 1913 roku, częściowy plan regulacyjny z 1933 roku, wizualizacje zabudowy śródmieścia Rybnika projektu Stanisława Bodzianowskiego i Jana Graefe z Biura Planu Regionalnego oraz projekty okupacyjne z 1942 roku (szkic planu regionalnego i plan gospodarczy).

Część badawczą podsumowuje rozdział „Dyskusja wyników badań i wnioski końcowe”. Zawiera on zagadnienia wydzielone w następujących problemach: idee i główne założenia planów, zestawienie materiałów planistycznych z danymi informacyjnymi i porównawczymi, a także krótko zsyntezowane tematy, takie jak: planowanie a rzeczywisty rozwój miasta, stosunek poszczególnych planów do historycznych uwarunkowań urbanistycznych, „nowoczesność” opracowań, wpływ planów na rozwój miasta w odniesieniu do m. in. kształtowania sieci drogowej, zieleni, ekspansji przestrzennej oraz warstwy kulturowo-znaczeniowej. Rozdział zamykają syntetyczne rekomendacje dotyczące projektowania urbanistycznego i ochrony konserwatorskiej wynikające z dziedzictwa planistycznego Rybnika.

Uwagi krytyczne i polemiczne.

Rozprawa doktorska Pana Jacka Kamińskiego jest jednym z pierwszych opracowań podejmujących zadanie kompleksowego opisu i analizy wieloaspektowych przekształceń przestrzeni konkretnego miasta w relacji do planowania przestrzennego w rozległym horyzoncie czasowym prawie całego wieku. Studium przypadku Rybnika, jako ośrodka

dynamicznie rozwijającego się w ciągu ostatniego stulecia, systematyzuje i pogłębia w wiedzę na temat wydarzeń i procesów kształtujących strukturę miejskie na obszarze Śląska, jednocześnie wnosząc nowe wątki do dziedziny historii urbanistyki na ziemiach Polski w XX wieku.

Przedstawiona dysertacja doktorska nie jest pozbawiona jednak pewnych niedociągnięć, w związku z czym przedstawię kilka uwag, które przeważnie odniosą się do problematyki analizy planów, oceny ich znaczenia dla rozwoju miasta i miejsca w historii planowania przestrzennego.

1. Problem selekcji informacji.

Praca została napisana sprawnie, ale jej lektura ze względu na palimpsestowy charakter tekstu jest dość trudna. Teoretycznie metoda opisu i analizy kolejnych planów jest podobna, jednakże sam opis niejednokrotnie przyjmuje charakter dygresyjny. W miejscu autorskich syntez i konkluzji często pojawiają się rozległe cytaty, odnotowujące rozmaite informacje, poboczne z punktu widzenia głównego wątku rozdziału. Z tego powodu nie wybrzmiewają z odpowiednią mocą ważne spostrzeżenia i uwagi, sprawiając wrażenie rzuconych mimochodem, podczas gdy to one powinny zostać rozwinięte. Można odnieść wrażenie, że Autora nieco przytłoczyła ilość i objętość zgromadzonych materiałów (bardziej szczegółowe wyjaśnienia w dalszej części recenzji).

2. Kwestia ograniczenia kontekstu rozważań do obszaru Rybnika.

Pominięcie w stanie badań literatury dotyczącej rozwoju myśli urbanistycznej na ziemiach Polski, na tle nawet syntetycznie zarysowanego kontekstu europejskiego ogranicza nieco perspektywę badawczą, a w konsekwencji także analizy poszczególnych opracowań oraz dyskusję wyników badań i wnioski końcowe. Należy zauważyć, że taka głębsza kwerenda literaturowa poszerzyłaby warsztat naukowy doktoranta. Do nieuwzględnionych tu opracowań naukowych o charakterze przeglądowym trzeba zaliczyć „Sto lat planowania przestrzeni polskich miast (1910 – 2010) autorstwa Macieja Nowakowskiego [2013], a także „Wykłady o współczesnej urbanistyce” Sławomira Gzella [2015]. Wśród publikacji poświęconych planowaniu, rozwojowi przestrzennemu i zabudowie konkretnego miasta, wymienić należy m. in. opracowania dotyczące: okresu przed I wojną światową Krzysztofa Stefańskiego (Łódź), Jakuba Lewickiego (Lwów), okresu międzywojennego: Wandy Kononowicz (Wrocław), Marii Sołtysik (Gdynia), Joanny Olenderek (Łódź), Adama Rybki (COP), Hanny Grzeszczuk-Brendel (Poznań-przestrzeń i zabudowa mieszkaniowa do 1945 roku), realizmu socjalistycznego Jarosława Zielińskiego (Warszawa), modernizmu i funkcjonalizmu: Piotra Marciniaka (Poznań) i in. Publikacje powyższe zawierają bardzo przydatne syntezy uwarunkowań, w tym ideowych opisywanych epok historyczno-artystycznych.

Syntetycznego omówienia wymagałyby czasopisma fachowe z „epoki” dokumentujące działalność planistów danego okresu: (m. in. „Architektura i Budownictwo”, „Architektura”, „Miasto” i in.), w których przedstawiane i omawiane są aktualnie sporządzane plany, wyniki konkursów urbanistycznych, dyskusje, analizowane prawodawstwo. Z urbanistami związanymi planowaniem Rybnika, wiąże się kilka ważnych konkursów urbanistycznych: z Henrym Grossem – konkurs na rozbudowę Wielkiego Berlina, z Janem Graefe (Graeffe, Gräffe) konkursy na plan ogólny zabudowania Poznania z 1931 roku oraz plan regulacyjny Katowic z 1935 roku (I nagrody). Więcej niż wymienienia nazwisk autorów i tytułów domagają się

przeglądowe publikacje urbanistów „uczestniczących” w rozwoju urbanistyki na ziemiach Polski, oprócz W. Czarneckiego i W. Ostrowskiego, takich jak Edmund Goldzamt, Olgierd Czerner i in., przedstawiające najważniejsze, wówczas aktualne, idee urbanistyki światowej i polskiej, w tym ewolucję koncepcji nowych miast funkcjonalizmu, ośrodków centralnych, sieci komunikacji, rozlokowania miejsc pracy, znajdujące odzwierciedlenie w kolejnych planach Rybnika. Nawet pobieżny przegląd publikacji punktuje zagadnienia i tendencje powiązane z charakterem rozwoju przestrzennego badanej miejscowości, następnie odniesienie się do nich w analizach poszczególnych planów pozwoliłoby bardziej bezpośrednio włączyć opracowanie w nurt badań nad historią urbanistyki. Brak szerszej perspektywy specjalistycznej powoduje, że w dysertacji nie wybrzmiewają niektóre autorskie informacje i konkluzje warte wyraźniejszego zaakcentowania i rozwinięcia.

Przykładowo: w omówieniach kolejnych planów Autor odnotowuje w planach Rybnika jakby mimochodem wiele zastanawiających bądź nowoczesnych rozwiązań przestrzennych. W opracowaniu autorstwa Henry’ego Grossa można by zauważyć inspiracje publikacjami i praktyką Josefa Stübbena (np. racjonalizacja skrzyżowań, kształtu kwartałów w sąsiedztwie arterii diagonalnej w stosunku do głównej ortogonalnej siatki planu). Znajomość publikacji i projektów Camillo Sitté (w malowniczym komponowaniu przestrzeni placików i zespołów mieszkaniowych, placu przed kościołem parafialnym).

W planach nazistowskim oraz funkcjonalistycznym z lat 1959/66 Autor odnotowuje koncepcje pasmowych struktur zieleni, ale nie opisuje ich ogólnej kompozycji z podziałem na funkcje oraz wzajemnych relacji. W planie okupacyjnym widoczne jest także specyficzne ukształtowanie nowej dzielnicy mieszkaniowej na terenie Ligoty-Paruszowca, nawiązującej do modularnych koncepcji sąsiedztw ludowych lub opartych na strukturze NSDAP itd¹. Z kolei tereny „drobnego osadnictwa i rolnictwa” rozdzielające kwartały zabudowy mieszkaniowej to zapewne ogrody działkowe, które służyły nie tylko przewietrzaniu².

3. Kwestia analizy aktów prawnych w kontekście problematyki planistycznej Rybnika oraz organizacji procesu planowania poszczególnych okresach. Spisy obowiązujących dokumentów planistycznych oraz krótkie omówienie wybranych dokumentów [np. ustawy i linii regulacyjnych z 1875 roku] pojawiają w rozdziałach poświęconych poszczególnym planom, ale nie tworzą spójnej narracji opatrzonej wnioskami. Analiza zagadnień legislacji urbanistycznej w kontekście specyfiki Rybnika z pewnością szerzej wpisywałaby pracę w nurt badań nad historią nowoczesnej urbanistyki w Polsce.

Instruktywne przykłady w tym zakresie dają: plan z 1913 roku oraz zaginiony planu regulacyjny Rybnika sporządzanego w 2 połowie lat 30.

Z opisu planu z 1913 roku Grossa można wnieść, zastosowano w nim strefowanie zabudowy mieszkaniowej w formach znanych z planów i podręczników Josefa Stübbena oraz artykułów z czasopisma „Der Städtebau”, mimo że podstawą opracowania była wspomniana ustawa z 1875 roku. Zatem „bocznymi drzwiami” do planowania urbanistycznego Rybnika wprowadzono postulaty ustawy o poprawie

¹ Koncepcja K Gutschowa „Ortsgruppe als Siedlungszelle” z 1940 roku

² Ogrody działkowe w koncepcji nazistowskiego miasta stanowiąc substytut ziemi uprawnej, ilustrowały więź nowych osadników z ziemią, zapewniały dodatkowe źródło aprowizacji, wpisując się w nazistowską koncepcję samowystarczalności oraz były także miejscem czynnego wypoczynku na świeżym powietrzu, realizując faszystowski kult tężyzny fizycznej i zdrowego ciała.

stosunków mieszkaniowych z 1902 roku, choć z powodów proceduralnych nie mogły znaleźć odzwierciedlenia w zapisie planu.

Warta wnikliwszej uwagi jest okoliczność, że pod koniec lat 30. XX wieku plan rozbudowy Rybnika nadal opracowywano na podstawie niemieckiej ustawy z początku 4 ćw. XIX wieku. W międzyczasie nastąpił ogromny rozwój warsztatu planistycznego. Warszawska szkoła urbanistyki, współtworzona przez T. Tołwińskiego, której reprezentantem był m. in. Jan Graefe, zapewne współautor planu Rybnika z lat 30. w dużej mierze opierała się na przodującej wówczas „szkole niemieckiej”. Na bazie jej doświadczeń powstało „Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej o prawie budowlanym i zabudowie osiedli” z 1928 roku oraz nowoczesny pod względem metodologicznym plan ogólny Warszawy opracowany pod kierunkiem Stanisława Filipkowskiego, zatwierdzony w 1931 roku. Plan regulacyjny stanowił zaledwie jedno ze studiów tego opracowania i następnych powstających w latach 30. XX wieku (np. plan ogólny zabudowania Poznania od 1931 roku). Plan regulacyjny Rybnika z lat 1934-39 co prawda zaginął, a zachowane domniemane studium tego planu dotyczące zabudowy śródmieścia świadczy o tym, że znowu mamy próbę ucieczki do przodu w metodzie opracowania planu, wbrew zachowawczemu prawodawstwu obowiązującemu w Województwie Śląskim.

4. Ważnym zagadnieniem powiązaniem z wymienionymi wyżej kwestiami wyłaniającym się z pracy Pana Jacka Kamińskiego jest problematyka organizacji procesu planowania poszczególnych badanych okresach i jego wpływ na charakter, jakość dokumentów, ciągłość idei planistycznych oraz zakres realizacji opracowań. Informacje na ten temat pojawiają się w poszczególnych rozdziałach dysertacji, ale wydaje się że wartość naukową pracy i jej znaczenie w obiegu naukowym podniosłoby podsumowanie tej problematyki w osobnym rozdziale w pełni uwypuklającym specyfikę miasta „prowincjonalnego” funkcjonującego w określonych historii i położeniem uwarunkowaniach.
5. Kwestia analizy miasta w planowaniu i rozwoju urbanistycznym jako wielofunkcyjnej struktury przestrzennej. Problematyka definiowania struktury funkcjonalnej miasta jako czynnika wyznaczającego zasady jego rozwoju stanowi jedno z głównych zagadnień nowoczesnej urbanistyki u progu XX wieku. Wystarczy wymienić tutaj modele miast przyszłości: A. Sorii, E. Howarda, T. Fritscha i ich pochodne koncepcje rozwijające się w ciągu XX wieku, w tym chociażby wyniki przytoczonego w biogramie urbanisty H. Grossa konkursu z 1910 roku na rozbudowę Wielkiego Berlina. Możliwe, że warto by wypracować schemat analizy planów oparty na lapidarnej charakterystyce poszczególnych struktur miasta, takich jak system komunikacji, system zieleni, układ dzielnic mieszkaniowych, zespołów usługowych i centralnego, przemysłu i miejsc pracy itd. Takie zadanie może pełnić zarówno zwięzły - uogólniający opis lub lapidarny szkic. Przykładowo w rozwoju przestrzennym miast w XX wieku pojęcie zieleni miejskiej rozszerzając się w koncepcję systemu zieleni miasta stopniowo obejmuje coraz więcej elementów kulturowych i naturalnych zieleni o różnych funkcjach. Początkowo są to skwery, parki, aleje i szpalery, następnie dołączane są ogrody działkowe, cmentarze, szkoły z zespołami boisk, stadiony i ośrodki sportowe, szpitale i inne obiekty sytuowane na terenach otwartych, retencyjne doliny cieków wodnych, tzw. tereny żywicielskie, lasy poza w granicach i poza granicami miasta. Wszystkie te elementy scalane są w struktury ciągłe, zastępujące dotychczas istniejący układ plamowy zieleni. W przypadku

Rybnika zaawansowany etap tego procesu jest widoczny w planach nazistowskim i następnych, ale być może jest już uchwytany w opracowaniach wcześniejszych lub w działaniach realizacyjnych. Jednak dopiero interpretacja opisów planów ogólnego i szczegółowego jednostki centralnej sporządzonych w latach 70. ułatwiły Autorowi dysertacji podjęcie bardziej wnikliwej analizy projektowanego miasta jako wielofunkcyjnej struktury przestrzennej. Ten niedobór utrudnia porównanie poszczególnych planów, uwypuklenie rozwiązań powtarzalnych, nowych lub nawet nowatorskich, stoi na przeszkodzie syntezie procesów i tendencji zauważonych w rozwoju przestrzennym Rybnika oraz utrudnia odniesienie ich do problematyki ogólnopolskiej.

Szerszych objaśnień wymaga też struktura funkcjonalna i kompozycja zespołów oraz osiedli mieszkaniowych wielorodzinnych, począwszy być może od quasi wieloblokowego układu zabudowy widocznego w częściowym planie regulacyjnym z 1933 roku, a nawet malowniczych zespołów zabudowy w planie z 1913 roku. Autor podchodzi do analizy struktury przestrzeni z dużą nieśmiałością, w opisach wyręczając się często obszernymi cytatami, jakby unikając samodzielnego sformułowania syntetyzującego opisu.

Podsumowanie: realizacja celu pracy i uwagi końcowe.

Dysertacja doktorska Pana mgr inż. architekta Jacka Kamińskiego zatytułowana Dwudziestowieczne plany urbanistyczne Rybnika i ich realizacje jest efektem oryginalnej i wnikliwej pracy badawczej. Oceniam ją pozytywnie, pomimo wniesionych uwag – w zamierzeniu konstruktywnych. Autor pieczołowicie zrealizował postawiony na wstępie pracy cel polegający na *uporządkowaniu i poszerzeniu wiedzy z zakresu historii rozwoju przestrzennego miasta i jego planowania urbanistycznego*. Pan Jacek Kamiński reprezentuje typ badacza historii architektury i urbanistyki, opierającego swoją pracę na rzetelnych i rozległych kwerendach archiwalnych oraz źródłowych, a także kompleksowej analizie kompozycji przestrzennej *in situ*. Dysertacja doktorska, mając przede wszystkim charakter dokumentacyjny i analityczny gromadzi materiał do dalszych, bardziej syntetycznych opracowań naukowych, dotyczących zarówno problematyki szeroko pojętego rozwoju przestrzennego Rybnika, jak i w ogólniejszym obszarze historii, teorii oraz praktyki urbanistyki na ziemiach Polski. Po krytycznym przeglądzie tekstu, poszerzeniu problematyki uwarunkowań ideowych planowania przestrzennego Rybnika oraz zsyntetyzowaniu wyników praca powinna zostać przedstawiona szerszemu gronu odbiorców.

Przedłożona dysertacja doktorska stanowi nowe rozwiązanie problemu naukowego i tym samym spełnia wymogi określone w art. 13. Ustawy z dnia 14 marca 2003 o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.). W związku z powyższym wnoszę o przyjęcie rozprawy i dopuszczenie Pana mgr Jacka Kamińskiego do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

dr hab. inż. arch. Grażyna Kodym-Kozaczko